

שיעור למס' ערכין דף י"א

(1) עיקר שירה בפה או בכלי

במחל' אי עיקר שירה בפה או בכלי עי' מקורות בגמ' סוכה דף נ"א.

ולמ"ד עיקר שירה בכלי עי' רש"י סוכה נ: בד"ה עיקר שירה- "עיקר השיר אינו אא"כ חליל מכה עם השיר וכן כנורות ונבלים" ומבו' דבעי שירה בפה ובכלי וכן משמע בסו' שלמדו מן הפסוק ושרת בשם ה"א והיינו שירה בפה- ולכאו' דקאי גם למ"ד עיקר שירה בכלי.

ויל"ע למ"ד עיקר שירה בפה- אי דין לבסומי קלא עי' כלי הוא מה"ת או לא, ועי' בשטמ"ק כאן בשם הרא"ש שכ' דלמ"ד עיקר שירה בכלי י"ל דאינו מעכב אלא שצריך לרשות כן מן התורה, ומשמע דלמ"ד עיקר שירה בפה, אין שירה בכלי מן התורה בכלל.

ועי' תוי"ט קדושין פ"ד מ"א שכ' שהוא תקנה קדומה משמואל הרואה ודוד המלך.

אמנם תוס' יבמות פ"ו: כ' לענין קנס של עזרא על הלויים משום שהיו קצוצי בהונות אפי' למ"ד עיקר שירה בה' מ"מ הקפיד משום דאיכא נמי מצוה בכלים". ולשון מצוה משמע מצוה גמורה מה"ת. [והפסוק בדה"י המובא בסוכה הוא מקור שגמרו דין זה מה"ת]

ומ"מ דברי התוס' צ"ע שהרי זר כשר למ"ד עיקר שירה בפה וכמבו' בסוגיין, וא"כ למה הקפיד עזרא על הלויים. וי"ל דאף דשירה בכלי אין לו שם עבודה, מ"מ מצד מצוות שירה יש מצוה שיהי' להשיח כלי שיר לבסומי. ומצוה זו מוטלת על הלויים שעליהם מוטלת עיקר מצוות שירה. [עי' רמב"ם הל' כלי המקדש פ"ג ה"א וה"ב]

ולפ"ז א"ש מש"כ הרמב"ם הל' כלי המקדש פ"ג ה"ג "שעיקר השירה שהיא עבודתם בפה. ואחרים היו עומדים שם מנגנים בכלי שיר מהן לויים ומהן ישראלים מיוחדים וכו' " ודייק האבני נזר בשו"ת חלק או"ח סי' כ"ו אות ט"ז שהיו גם לויים ולא רק ישראלים מיוחדים. ולכאו' הבי' כנ"ל דאף דכשר בזר, מ"מ היו לויים כיון שהי' מצוותם, רק שאם לא הספיקו הלויים בעצמם היו נמי ישראלים, [וצ"ע אם היו הישראלים שלוחים או לא]

(2) שירה בכלי בשבת

בגמ' סוכה נ: אי' דאם עיקר שירה בכלי, עבודה היא ודוחה שבת, ואם עיקר שירה בפה אינו עבודה ואינו דוחה שבת,

ושם בדף נ"א ר' ירמיה בר אבא אמר שיר של קרבן דברי הכל עבודה ודוחה שבת. וכפשוטו הכוונה דכו"ע בברייתא שם ס"ל דעיקר שירה בכלי.

ועי' תוס' בסוגיין בד"ה לא שהק' על מה דאי' בסוגיין דלכו"ע עיקר שירה בפה, ובמתני' אי' שבשמונה ימי החג שכולל שבת ויו"ט הי' חליל. ותי' התוס' דהרישא ודאי קאי למ"ד עיקר שירה בכלי.

ותוס' בסוכה נ"א. בד"ה כתנאי תי' בע"א דאפי' אי איקר שירה בפה ואין לשירה בכלי שם עבודה מ"מ דוחה שבת משום דאין שבות במקדש.

והרמב"ם פסק בהל' כלה"מ פ"ג ה"ג דעיקר שירה בפה, ומ"מ כ' שם בהל' ו' דחליל דוחה שבת. וכ' הלח"מ בהל' לולב פ"ח ה"ג דצ"ל דס"ל כתוס' בסוכה דאין שבות במקדש.

והק' הערוך לנר בסוכה דף נ' דאי"ז משמע בלשון הרמב"ם הל' ו' שכ' "וחליל זה דוחה שבת מפני שהוא חליל של קרבן וחליל של קרבן עבודה הוא ודוחה את השבת". ע"כ כ' הערוך"נ דכל המחל' אי עיקר שירה בפה או בכלי הוא בשאר כלי שיר, אבל חליל ודאי הוי עבודה. [והסתפק שם אי זה מהלל"מ או מתקנה דרבנן, ועי' חידושי מרן רי"ז הלוי על הרמב"ם הל' ק"פ שכ' די"ל דהלל"מ הוא א"נ שנלמד מהפסוק ושמחת

לבב כהולך בחליל דבימי ההלל צריך חליל] והיינו כוונת ר' ירמיה בר אבא בסוכה שם דלכו"ע אפי' אי שאר כלי שירה אין להם שם עבודה דחליל יש לו שם עבודה. ובזה מתיישב קו' התוס'. וקו' זו היא מקור להרמב"ם.

ובאבני נזר שו"ת חלק או"ח סי' כ"ו אות ט"ז כ' פירוש נפלא בהרמב"ם בהקדם מה דמצי' בדישון מזבח הפנימי שכל בתוס' ישנים יומא ל"ג. שאינו מעכב הקטרת הקטורת ומ"מ כ' רש"י יומא כ"ד: דמ"מ אם עשאו זר, חייב. ומב' דאף שאינו מעכב מ"מ הוא תיקון ויפוי לקטורת ולכן אם עשאו הוי' עבודה, ולכן הה"נ בשירה בכלי שהוא תיקון ויפוי לעיקר השירה שמעכבת [למ"ד ששירה מעכבת] דאף שאינו מעכב, מ"מ אם עשאו הוי' עבודה. וכל שאם דהיינו רק אם נעשית ע"י לוי, אבל אם נעשית ע"י ישראל אי"ז תיקון בהשירה כיון שנעשית ע"י זר ואינו אלא מצוה של בסומי קלא ואין לזה שם עבודה. ולפ"ז הסביר מש"כ הרמב"ם דבכלי שיר מהן לויים ומהן ישראלים. דהלויים הי' בזה שם עבודה, ובישראלים תוספת זו למצוה בעלמא ואין לו שם עבודה. ולפ"ז מה"ט דוחה שבת, ואף דאינו מעכב כיון שיש לו שם עבודה וכדמצי' בהקטרת האימורים דאע"פ שאינו חייב לעשותם בשבת כיון שיש להם שם עבודה דוחה שבת.

היוצא דלמ"ד עיקר שירה בפה, דין כלי לבסומי קלא יל"פ בג' אנפי:

א' לש"מ בשם הרא"ש [באות הקודם] והתוי"ט [שם] אינו אלא תקנת שמואל הנביא ודוד המלך

ב' לתוס' יבמות פ"ו: [שם] היא מצוה מה"ת

ג' להאבנ"ז בדעת הרמב"ם אם נעשית ע"י הלויים יש לזה שם עבודה.

(3) אין אומרים שירה אלא על היין

האחרונים חקרו [עי' חי' ר' ארי' ליב ז"ל סי' י"ג, חי' ר' שמואל ז"ל פסחים סי' י"ז, אם הוא תנאי בקיום מעשה השירה, או"צ שהקרבן אינו מחייב מצ"ע אלא עם היין. והביאו ראי' מתוס' לעיל בד"ה השיר שכל שיר מעכב את הקרבן היינו ניסוך שאם אין שירה אין ניסוך, נמצא דאינו מעכב עצם הקרבן ורק מעכב הניסוך, ומב' דהמחייב הוא הניסוך ולא שהקרבן מחייב השירה והיין הוא רק תנאי בקיום הדין שירה.

ועי' תוס' פסחים דף ס"ד. בד"ה קראו את ההלל הק' על ההלל בשעת שחיטת הפסח ושירה בשעה שהוסיפו על העזרות [שבועות דף י"ד] שאין הי' דין שירה הרי אין שירה אלא על היין, ותי' דאין אומרים בשעת הקרבת קרבן אלא על היין, אבל שלא בשעת הקרבה היו אומרים שירה שלא על היין בכמה דוכתי.

והוכיחו האחרונים מקושיית התוס' דהוא תנאי בהשירה כצד א', ובתי' התוס' כ' בחי' ר' ארי' ליב דמחדש כצד הב' של החקירה, ודו"ק. והק' בחי' ר' שמואל מסוגיין שהק' על שירה בביכורים. והרי לפי צד הב' של החקירה הנ"ל אי"ז קשה שהרי יש מחייב מדרשה דטוב טוב. ותי' בחי' ר' ארי' ליב שם דמלשון דר' מתנה שביכורים טעון שירה משמע שאי"ז חיוב אקרקפתא דגברא משום שמביא ביכורים, אלא שהביכורים עצמן טעונים שירה והוא כמו קרבן שטעון שירה, וע"ז שפיר שייך דין דאין שירה אלא על היין- שא"א שפיר יהי' טעון שירה בלי יין, ודו"ק. [ולפ"ז יל"י קו' התוס' בד"ה מנין למה הק' בגמ' על מימרא דר' מתנה ולא על המשנה בביכורים שמפורש שהי' שירה]

(4) שיטת הרמב"ם בא"א שירה אלא על היין

בגמ' מסיק דבביכורים אין אומרים שירה אא"כ הביא ענבים ודרכן. אבל ברמב"ם הל' ביכורים פ"ג ופ"ד הביא שיש שיר בביכורים ולא כ' דדוקא בהביא ענבים ודרכן. וכה"ק המהר"י קורקוס סו"ס ג' דהל' ביכורים. והביא שם דברי התוס' בסוגיין, בד"ה מנין שהק' מסתמות לשון המשניות בביכורים שבכל ז' מינים אומרים שירה, ותי' דהוא שיר לא הי' אלא לשמחה בעלמא- שאמרו ארומימך ה' כי דליתיני ובסוגיין איירי בעיקר דין שירת הלויים שזה הי' רק על היין רק שהק' תוס' דא"כ קשה למה המשנה השמיטה עיקר דין שירה. וגם בדעת הרמב"ם א"א לתרץ כנ"ל שרק הביא דין אחד של שיר. עוד תי' תוס' דכיון דתקנו שירה בהביא ענבים

ודרכן, תקנו נמי בכל ז' מינים. וכל המהר"י קורקוס דכצ"ל בדעת הרמב"ם. ובודאי שזה דוחק, דסתימת הרמב"ם משמע שהוא מה"ת. ואולי י"ל בע"א, שהרי הרמב"ם לא ציטט בשום מקום לשונו של ר' שמואל בר נחמני שא"א שירה אלא על היין. ואפי' בהל' כלי המקדש פ"ג ובהל' תמידין ומוספין פ"ו שהביא שאמר שירה בשעת ניסוך, לא כתב כן אלא שזהו סדר הדברים וכדאי' במשנה במס' תמיד. אבל לא כתב כן בלשון ר' שמואל בר נחמני שאין אומרים אותו אלא על היין, וכ"מ בדבריו בהל' קרבן פסח פ"א הי"ב דבשחיטת הפסח כיון שאין נסכים אומרים שירה בשעת הקרבה. [ולא תי' כתי' של תוס' בפסחים ס"ד הנז"ל, אלא כ' כפשוטו דכיון שא"א לעשותו בשעת ניסוך, אי"ז מעכב] והא"ש שם ציטט דברי הירושלמי פסחים פ"ה ה"ה. ולכן פסק שלא כר' שמואל בר נחמנו, ע"פ הירושלמי וכפשוטה של המשנה בביכורים.

(5) אתם בשלהם והם בשלכם במיתה

בפסוק כתוב [במדבר ג' י'] והזר הקרב יומת, והיינו כפשוטו ישראל בעבודת הכהנים. ואי' בגמ' הכתיב חדא זימנא, ופירש"י דקאי נמי אעבודת הלויים, והיינו שישראל בעבודת הלויים חייב מיתה, וכ"כ בתוס' י"א. בד"ה אל תקרי שזר חייב עליה מיתה.

ובענין לוי בעבודת הכהן וכהן בעבודת הלוי נלמד מפסוק ולא ימותו גם הם גם אתם [במדבר י"ח ג'] שחייבים מיתה. וכפשוטו שזהו גם ענין של זרות. ובענין לוי בעבודת הלוי משורר ששיער וכו' נחלקו התנאים אם נתרבה מפסוק והזר הקרב יומת משום שהוא זר באותה עבודה, והוא זרות מיוחדת. או"ד דאי"ז אלא באזהרה. [וברש"י כ' דלא איתפרש ובתוד"ה מיתיבי הביא מפסוק ועבודה לא תעבוד וכנה תעשה ללויים במשמרותיהם] ולדידי' לא חשיב זר, כיון שהוא נמי לוי, רק שנזהר מלעבור על המשמרת.

ובכהן בעבודת כהן אחר אי' בספר החינוך סוף מצוה שפט דג"כ במיתה. וע"ש במנ"ח שהדברים ברורים ונאים למי שאמרם.

אבל בחי' מרן רי"ז הלוי על התורה פר' במדבר דייק מהרמב"ם שאין איסור בכלל. והסביר שם שלא הי' מינוי בכהנים כמו בלויים. ורק ענין של משמרות. וספר החינוך ס"ל כמבו' ברמב"ן בסה"מ מ"ע ל"ו שענין משמרות של הכהנים היתה ג"כ ענין של מינוי וכמו בהלויים. ע"ש.

(6) שיטת הרמב"ם בגדר דין משורר ששיער

ברמב"ם יש כמה חילוקים מהמבו' בסוגיין: [עי' בדברים הל' כלי המקדש פ"ג הי"א]

א' ישראל בעבודת הלויים אין איסור [כן דייק המנ"ח במצוה שפט אות ג']

[וצריך לדחוק דמה דאי' בגמ' אילימא זו ממש, הכוונה לזר בעבודת הכהן]

ב' כהן בעבודת הלוי אינו אלא באזהרה. ועי' בנו"כ שכל דכ"כ בספרי זוטא ומובאין דבריהם בסה"מ מצוות ל"ת ע"ב

ומבו' דס"ל להרמב"ם דאין איסור זרות בעבודת הלויים. ולכן ישראל מותר בעבודת הלוי. ומה שמשורר ששיער חייב מיתה, הוא דין אחר שעובר על מינוי, ואי"ז מדין זרות [ודלא כמבו' בסוגיין דהוי זר דאותה עבודה]. וכן לוי בעבודת הכהן עובר על מינוי ולכן חייב מיתה גם מדין זה.

אבל כהן בעבודת הלוי, הרי אין לכהן ענין של מינוי ממש [וכנתב"ל באות 5] רק דמ"מ הזהיר הכתוב בפסוק גם הם גם אתם, שכהן לא יעבוד בעבודת הלוי.

וכן מפורש בסה"מ, שבמצוות ל"ת ע"ד כ' הוא שהזהיר הזר מעבודת הכהנים במקדש, ובמצווה ע"ב לא הזכיר ענין זרות אלא כ' שהזהיר הלויים מהתעסק בעבודה שאינה מיוחדת לו, והכהנים מהתעסק בעבודת

הלויים. רק שבלויים יש חיוב מיתה, ובכהנים אין דין מיתה אלא אזהרה. וכ"ז מיסוד מש"כ בתורה [סו"פ במדבר] איש איש על עבודתו ואל משאו.

(7) מסייע

בגמ' מב' שמייע אינו אסור מדאו'. אבל ברמב"ם פ"ג מהל' כלי המקדש ה"י כ' דאפי' משורר שסייע למשוער חייב מיתה. ומקורו מהספרי זוטא שכל במעשה של ר' יהושע בן חנני' ור' יוחנן בן גודגדה שאמר לו חזור לאחרך שכבר אתה מתחייב בנפשך. ועי' כס"מ שם שכל ששינה עבודתו אפי' כל שהו חייב מיתה, ומ"ל שיהא מסייע, סו"ס הרי נתעסק בעבודה שאינו שלו.

וגמ' דידן והרמב"ם והספרי זוטא אתיין לשיטתייהו. דלגמ' דידן שהוא ענין של זרות- צריך מעשה עבודה גמורה, ובכה"ת כולה שנים שעשו לא חשיב מעשה, משא"כ להרמב"ם והספרי זוטא שהוא ענין שלא יצא מתוך מינויו- כל ששינה ממינויו אפי' כל שהוא, חייב, ודו"ק.